

DIỄN ĐÀN VÀ KHUYẾN NGHỊ

TẢN MẠN VỀ PHIÊN ÂM TÊN RIÊNG NƯỚC NGOÀI

THANH HÀ

(TS, Viện Từ điển học và Bách khoa thư Việt Nam)

Khi tôi phàn nàn với một anh bạn về việc xin visa vào Thụy Sĩ quá khó vì việc này phụ thuộc vào cảnh sát ở thành phố Be:n (Bern) thì bất chợt anh bạn tôi thốt lên rằng lần đầu tiên anh thấy có một người Việt Nam phát âm đúng tên thủ đô của Thụy Sĩ. Tôi rất ngạc nhiên và hỏi anh rằng liệu còn có các cách phát âm nào khác cho tên thủ đô của Thụy Sĩ? Thế là được dịp, anh bạn tôi liền kể ngay ra nào là có người phát âm là Bơ:n (theo cách phát âm của người Anh), nào là có người phát âm là Be Ny (theo cách phát âm của người Pháp). Tôi nói với anh rằng ở Việt Nam hiện nay đang có những cách phát âm khác nhau song song tồn tại cho một tên riêng nước ngoài và ta đành phải chấp nhận tình trạng này, nhưng anh bạn tôi lắc đầu quây quây và nói như vậy là không được. Lập luận anh đưa ra là Thụy Sĩ là một quốc gia nói nhiều thứ tiếng và ở đó, mỗi một vùng miền, thậm chí một thành phố chỉ có một thứ tiếng chủ đạo. Anh nói với tôi là đã đến Be:n, thủ đô của Thụy Sĩ, và ở đó người ta nói tiếng Đức. Theo cách phát âm của người dân ở đó thì thủ đô của Thụy Sĩ mà cũng là thành phố nơi họ ở phải được gọi là Be:n, vậy tại sao ta không tôn trọng cách phát âm ấy của dân bản địa mà lại cứ gọi tên thủ đô của họ theo cách của người nước ngoài là Bơ:n hay Be Ny gì đó? Hơn nữa, cách phát âm

của người bản địa là Be:n đâu có khó khăn gì mà ta cứ đọc trệch đi như vậy?

Tên riêng ở đây được hiểu một cách ngắn gọn là tên gọi của một cá nhân hay tên gọi của một vùng miền nào đó (mà ta vẫn gọi là địa danh). Mỗi tên riêng đều có một quá trình hình thành riêng và mỗi tên riêng đều gắn bó hết sức mật thiết với cá nhân hay vùng miền mà nó gọi tên.

Hãy nói trước về tên riêng của một con người! Không phải vô cớ mà có những đứa trẻ khi ra đời, bố mẹ của nó đã phải "suy nghĩ nát óc" về một cái tên cho nó, thậm chí huy động cả họ hàng và bạn bè thân quen tham gia vào việc này. Trên thực tế, tên riêng của một người có thể gắn với một kỉ niệm của một người thân hoặc liên quan đến một tính cách nào đó của người sở hữu nó v.v... Có đến muôn vàn lí do để cho một tên riêng ra đời và nó "thấp tùng" một con người suốt cả cuộc đời, thậm chí sau khi người ấy mất đi, không còn tồn tại trong cuộc đời này nữa thì người ta vẫn nhắc đến anh ta với cái tên riêng ấy. Mỗi tên riêng gắn bó với biết bao kỉ niệm thân thương trong cuộc đời của một con người. Nó tồn tại dưới dạng âm thanh và chữ viết và nó là điều kiện để giúp chúng ta nhận diện ra con người ấy trong nhóm người mà ta muốn giao tiếp và nó cũng là điều kiện để người ấy hiểu rằng ta đang muốn giao tiếp với anh ta. Điều gì sẽ xảy ra khi một người Việt Nam bị người nước ngoài gọi tên sai và cũng tương tự như vậy khi

người Việt Nam ta phát âm sai tên riêng của một người nước ngoài? Tôi nhớ đến thời gian ở Đức có hai anh bạn người Việt Nam bị người Đức gọi sai tên. Một người tên là Huy thì bị gọi là Hui, nghe đã thấy buồn cười. Còn người khác tên là Oánh thì mới thật tệ hại vì anh ta cứ bị gọi là Oăng, nghe cứ như là tiếng chó sủa mỗi khi bị đánh. Cái cách gọi tên ấy làm mọi người không thể nhịn được cười đã đành nhưng ngay bản thân anh ta cũng vừa buồn cười nhưng lại vừa tức. Người Đức cũng sử dụng chữ theo hệ tiếng Latin nhưng có nguyên tắc phát âm riêng là vậy.

Tán đồng ý kiến của tôi, anh bạn tôi cũng kể cho tôi một câu chuyện mang tính khôi hài do cái cách phát âm "mỗi người một phách" và cũng do không tôn trọng cách phát âm của người bản địa. Trong một cuộc viếng thăm Việt Nam, ông Hồ Cẩm Đào khi được giới thiệu là Hồ Cẩm Đào trong buổi đón tiếp, đã không hề có phản ứng gì, như là đứng lên đáp lễ chẳng hạn, bởi ông không hề biết được rằng người ta đang nhắc đến tên của mình. Theo ý kiến của anh bạn tôi thì tên Hồ Cẩm Đào là tên phiên âm theo kiểu Hán - Việt, và chỉ được dùng khi người Việt Nam ta nói chuyện với nhau thôi, còn trong những buổi đón tiếp hay giao dịch trực tiếp với khách nước ngoài thì ta nên phát âm tên của người đó theo cách phát âm của người bản địa, và đó là cách mà chúng ta tỏ ra tôn trọng khách. Nếu vậy, theo anh, trong buổi đón tiếp trực tiếp nguyên thủ quốc gia này của Trung Quốc, người ta nên phát âm đúng tên của ông là Khú Chửn Thao (Hú Jì'n Tào). Tương tự như vậy, ta cũng nên phát âm tên của một nhà văn nổi tiếng của Trung Quốc là Cua

Múa Giua (Go` Mó Ròu) chứ không phải là Quách Mạt Nhược.

Ở đây cũng cần phải nói đến những tên riêng của người nước ngoài cùng được sử dụng ở những nước khác nhau, như những cái tên như Peter hay Michael chẳng hạn. Những cái tên này tuy được viết như nhau nhưng lại được phát âm khác nhau tùy thuộc vào việc người mang tên đó có quốc tịch nước nào. Tuy nhiên, ở Việt Nam, cách phát âm theo tiếng Anh vốn được ưa chuộng hơn nên người ta cứ gọi những người nước ngoài có cái tên như vậy là Pi - Te, Pi - Tô hay Mai - Cơn gì đó (thậm chí còn "Việt Nam hoá" thành tên Mai - Cồ như là người miền Nam vẫn gọi Michael Jackson chẳng hạn). Theo tôi, gọi tên người nước ngoài như vậy là hết sức tùy tiện, là áp đặt, mà phải xem là người đó đến từ nước nào rồi gọi tên người ta theo cái cách phát âm của dân nước đó. Chẳng hạn, người có tên là Peter đến từ nước Đức thì phải gọi tên anh ta là Pê - Thờ, còn người có tên là Michael đến từ nước Đức thì phải gọi anh ta là Mi - Sa - En, cũng rất dễ bắt chước, không có gì là khó khăn cả. Theo anh bạn tôi, cũng do cách phát âm tùy tiện này mà trong một cuộc mít tinh được phát trên truyền hình, tên của một vị khách địa phương thuộc dân tộc thiểu số là Dham, lẽ ra phải được phát âm là Đ:am (tức là chữ h không được đọc lên) thế nhưng người dẫn chương trình cứ hồn nhiên "Việt Nam hoá" tên này thành "Đơ Ham".

Thật ra chúng ta đều biết rằng hiện nay đang tồn tại nhiều cách phát âm cho một tên riêng nước ngoài mà vẫn chưa có một văn bản nào quy định về một cách phát âm chuẩn mực cho các tên riêng nước ngoài. Do xu thế hội nhập quốc tế ở Việt

Nam hiện nay mà người ta chấp nhận tên riêng nước ngoài ô ạt vào Việt Nam bằng những cách phát âm khác nhau, theo kiểu Hán - Việt, theo kiểu Anh, theo kiểu Nga, theo kiểu Pháp, theo kiểu Đức, thậm chí theo kiểu "Việt Nam hoá". Do đó mà dẫn đến tình trạng mà chúng ta có thể gọi là "bát nháo" tên riêng nước ngoài hiện nay ở Việt Nam, kể cả địa danh nước ngoài. Anh bạn tôi vẫn cương quyết lắc đầu và nói rằng như thế thì lộn xộn quá. Vốn là người đi học ở nước Nga về, anh cũng phân nần luôn là tên của thủ đô nước Nga là Matxcova không có gì là khó đọc, vậy hà có gì mà bây giờ các phát thanh viên vô tuyến truyền hình của ta lại cứ phát âm là Môtx - Câu (Moscow) theo cách phát âm của người Anh nói với nhau đến nỗi anh bạn tôi nói rằng mình là người Việt nghe còn thấy bức xúc chứ đừng nói gì đến người Nga! Theo ý kiến anh, đành rằng xưa kia ta cũng đã phiên âm tên của thủ đô nước Nga là Mạc - Tư - Khoa theo kiểu Hán - Việt và cái tên Mạc - Tư - Khoa ít nhiều đã đi vào tâm khảm của nhiều người Việt chúng ta, nhưng trong thời buổi hội nhập quốc tế hiện nay, chúng ta nên tôn trọng và bắt chước cách phát âm tên của thủ đô nước Nga theo đúng cách phát âm bản địa thì hơn, chứ không nên bắt chước cách phát âm của người Anh hoặc người Mỹ nói với nhau! Chắc là cũng muốn tôi rơi vào tâm trạng bức xúc ấy, anh dùng biện pháp liên tưởng để hỏi tôi rằng thủ đô của nước Việt Nam là Hà Nội và chúng ta vẫn quen gọi là Hà Nội nhưng bây giờ có người lại cứ nói với ta là thủ đô Kha - Nôi theo cách phát âm của người Nga nói với nhau thì liệu tôi thấy có tức không?

Rồi nhân tiện đang nói về chủ đề này, tôi cũng kể luôn cho anh bạn tôi nghe một trải nghiệm của bản thân tôi. Tôi vốn là dân học ở Đức về, vậy mà tôi đã vô cùng bối rối khi được hỏi là đã đến thành phố Cô Lô Nơ trong thời gian đi học ở Đức chưa? Tôi ngồi thần mặt một lúc và phải thú thật là chưa, sau một hồi không thể định vị được thành phố đó nằm ở đâu trên nước Đức. Chỉ đến khi người hỏi chỉ cho tôi thành phố đó trên bản đồ nước Đức, tôi mới biết té ra đó là thành phố Khoên (Koeln), nơi tôi đã từng ở đó cả tháng. Tôi bực mình lắm vì có cảm giác như mình bị lừa gạt, liền thắc mắc người hỏi tôi là cái tên Khoên chỉ có một âm tiết và chúng ta cũng có thể bắt chước phát âm gần giống như người bản địa thì tại sao lại phiên âm biến dạng nó đi và kéo dài nó ra thành ba âm tiết để làm gì? Cũng tương tự như vậy với thành phố Muyn - Tren (Muenchen) của Đức lại cứ bị phát âm thành Mui - Nich theo cách phát âm của người Anh để làm gì bởi tất cả những cách phát âm biến dạng như vậy chỉ trở thành "rào cản giao tiếp" giữa chính chúng ta và người nước ngoài, thậm chí giữa chính những người Việt chúng ta với nhau mà thôi?

Phải chăng cũng giống như các thuật ngữ trên các lĩnh vực chuyên ngành, nên sớm có một sự "thanh lọc" về cách phát âm các tên riêng nước ngoài? Phải chăng trong những cách phát âm "muôn hình muôn vẻ" ấy, chúng ta nên chọn ra một cách phát âm được coi là sát với cách phát âm của người bản địa nhất cho các tên riêng nước ngoài, quy định thành văn bản về sự phát âm chuẩn mực cho các tên riêng nước ngoài vừa để thống nhất trong sử dụng giữa chúng ta với nhau, giữa chúng ta với người nước ngoài, vừa để tỏ

thái độ tôn trọng với những người nước ngoài có tên riêng ấy? Ra được những cuốn từ điển về tên riêng nước ngoài hướng dẫn cách phát âm theo những quy định về chuẩn mực cho tên riêng nước ngoài là điều rất tốt, nhưng làm thế nào để những cuốn từ điển này đến được tay nhiều người sử dụng và trở thành phổ biến trong cộng đồng người Việt để sớm giải quyết tình trạng trên, chắc chắn không chỉ là điều mong ước của những người làm công tác từ điển, mà còn của nhiều người dân bình thường khác. Nhớ lần hỏi đường đến một khách sạn mới ở gần Hồ Tây, tôi hỏi một anh xe ôm trên đường đi Yên Phụ có biết khách sạn Se - Ra - Tân (Sheraton) ở đâu không? Anh này trở mặt nhìn tôi như thể tôi ở trên Sao Hoả xuống và bảo chưa nghe tên khách sạn đó bao giờ. Tình cờ nhìn lên tấm biển chỉ đường gần đấy, tôi thấy một mũi tên chỉ đường với tên của khách sạn này. Tôi liền chỉ cho anh ta xem, anh ta liền la lên mừng tôi: "Đây là khách sạn Xe - Ra - Tân chứ!" Về nhà, tôi kể cho con gái. Nó được một trận cười ngặt nghẽo và bảo tôi rằng: "Ai bảo mẹ phát âm tên khách sạn chuẩn thế!". Thôi đành xin mạn phép trình bày ý kiến đó ra đây để mong có sự chia sẻ với các bạn đọc gần xa.

Tài liệu tham khảo

Từ điển chính tả tên người nước ngoài, Nguyễn Như Ý chủ biên, Trung tâm Khoa học xã hội và Nhân văn quốc gia, Viện Ngôn ngữ học, Nhà xuất bản Khoa học xã hội, Hà Nội 1995.

(Ban Biên tập nhận bài ngày 05-08-2009)

RẰNG MẪN VĂN KHÔNG LỢI?

DIỄN ĐÀN VÀ KHUYẾN NGHỊ

Nhà văn Văn Lợi sinh năm 1944, quê ở huyện Quảng Trạch, tỉnh Quảng Bình. Ông nguyên là cán bộ kỹ thuật thủy lợi rồi tham gia thanh niên xung phong thời chống Mỹ. Sau ông chuyển ra làm cán bộ Ti Văn hoá Quảng Bình. Từ năm 1989, Văn Lợi làm Phó Giám đốc rồi Giám đốc Sở Văn hoá Thông tin Quảng Bình cho đến nay. Ông còn làm chủ tịch Hội đồng nghệ thuật thuộc Hội Văn học nghệ thuật tỉnh và Tổng biên tập tạp chí Văn hoá-Văn nghệ Quảng Bình. Văn Lợi đã có 10 tác phẩm văn và thơ xuất bản, trở thành hội viên Hội Nhà văn Việt Nam năm 1997. Năm 2001, ông đã cho ra mắt tập *"Truyện ngụ ngôn"* xinh xắn gồm 100 truyện, do NXB Thuận Hoá ấn hành.

Nhà thơ Hoàng Vũ Thuật kể: Có lẽ vì bận công tác quản lý nên có thời gian Văn Lợi viết được ít. Ông thường than phiền về cái sự vất vả của nghề văn và nói đùa với bạn rằng nó chẳng có lợi lộc gì. Một người bạn thấy vậy đã đùa lại ông bằng một vế đối, thách Văn Lợi đối được. Vế ra như sau:

***Văn Lợi, lợi nhờ văn, rằng lại như
mắn văn không lợi ?***

Quả là vế ra hóc búa bởi những "văn lợi" rồi lại "rằng" với "lợi" nữa. Mỗi chữ "lợi", chữ "rằng" tuy đồng âm mà khác nghĩa, mỗi chữ một ý nghĩa khác nhau. Thế mới khó. Ngoài cách chơi chữ, ý người bạn còn muốn nói: Nhờ làm văn mà ông được làm Giám đốc Sở Văn hoá, sao bảo làm văn không lợi?

Nhà văn Văn lợi nghĩ mãi chưa ra được vế đối. Bạn bè văn chương của ông cũng chưa ai đối được. Bàn dân thiên hạ chẳng biết có ai đối nổi những "lợi" ấy không?

NGUYỄN VĂN CHƯƠNG